

5–8 klasių muzikos vadovėlių analizė krikščioniškųjų vertybių raiškos kontekste

Analysis of Music Textbooks for Grades 5–8 in the Context of Expression of Christian Values

Klaidas Kauneckas

Trakų Vytauto Didžiojo gimnazija
E. p. kauneckas@gmail.com

Santrauka. Straipsnyje *kontent* (turinio) analizės metodu nagrinėjami 5–8 klasių muzikos vadovėliai, siekiant atskleisti krikščioniškųjų vertybių raiškos aspektus muzikinio ugdymo turinyje. Tyrimo rezultatai parodė, kad krikščioniškasis tikėjimas, jo prasmė bei ugdomos vertybės labiausiai atsispindi Balčyčio vadovėlių „Muzika“ serijoje. Malikėnienės vadovėliuose „Muzika“ ir „Muzikos labirintai“ didesnis dėmesys skiriamas mokinių pasaulietiškumui ugdyti bei muzikai suvokti.

Pagrindiniai žodžiai: krikščioniškosios vertybės, muzikos pamoka, 5–8 klasių muzikos vadovėliai.

Summary. By applying the method of content analysis, the article analyzes basic (grades 5–8) music textbooks by different authors. The article aims to find out how much and in what way Christian values are presented in the content of musical education. The results of the research revealed that the Christian faith, its meaning and values are most reflected in Balčytis’s series of textbooks “Muzika” (2007). Malikėnienė’s textbooks “Muzika” (2010) and “Muzikos labirintai” (2012) pay more attention to the development of students’ secularity and understanding of music.

Key words: Christian values, music lesson, textbooks for grades 5–8 .

Įvadas

Žmogui būtinas muzikinis išsilavinimas – nepriklausomai nuo asmens profesijos, reikalinga turėti elementarių žinių apie dainavimą, grojimą, muzikos klausymą(si), atskirų epochų muziką bei kūrinis. Mokykloje svarbu padėti mokiniui išsiugdyti tam tikrų muzikinių kompetencijų, kurios suteiktų galimybę komunikuoti su kitais, leistų atpažinti muzikos įvairovę bei savo žinias plėtoti ir tobulinti tolesniame gyvenime. Taip pat itin svarbu, jog mokinys įgytų tokių muzikos pažinimo lygį, kad ne tik galėtų realizuoti save, bet ir padėtų ugdyti savo aplinką. Kalbant apie muzikinį ugdymą, pirmiausiai reikėtų galvoti apie pras-

Received: 2024-03-13. Accepted: 2024-04-04

Copyright © 2023 Klaidas Kauneckas. Published by Vilnius University Press. This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution Licence, which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

mingą, šimtmečius nugludintą, liaudies bei pasaulio kūrėjų sukurtą muziką, kuri padeda ugdyti aukštas pamatines, dorovines žmogaus vertybes (Balčytis, 2000). Kiekvienoje šalyje ugdymas skiriasi dėl tam tikrų tautinių, kultūrinių nusistovėjusių tradicijų, papročių bei bendrųjų nuostatų. Tačiau tradicinę kultūrą veikia išorinės įtakos bei svetimų kultūrų prisigretinimas. Tokiu atveju prarandamos tautinės vertybės, kurios yra susipynusios religiniame kontekste (Martišauskienė, 2008). Šiuo požiūriu prasminga būtų įvertinti krikščioniškųjų vertybių raišką bendrojo ugdymo mokyklos muzikinio ugdymo turinyje.

Tyrimo probleminių kontekstą suponuoja tai, kad, iš vienos pusės, nesunku pastebėti, jog 5–8 klasių muzikos vadovėliuose apie krikščioniškąsias vertybes kalbama mažai arba visai nekalbama. Iš kitos pusės, stokojama mokslinių tyrimų, skirtų pagrindinių klasių muzikos vadovėlių turinio analizei krikščioniškųjų vertybių ugdymo kontekste.

Tyrimo objektas – krikščioniškųjų vertybių raiška 5–8 klasių muzikos vadovėliuose.

Tyrimo tikslas – atskleisti krikščioniškųjų vertybių raiškos aspektus 5–8 klasių muzikos vadovėlių turinyje.

Tyrimo metodai – mokslinės ir metodinės literatūros analizė, 5–8 klasių muzikos vadovėlių (Malikėnienės „Muzikos labirintai“ bei „Muzika“ ir Balčyčio „Muzika“) *kontent* analizė.

Muzikinio ugdymo turinys 5–8 klasėse

Vadovėlis – viena iš mokymo(si) procesui skirtų priemonių. Jame sistemingai bei suprantamai, pagal didaktikos principus ir metodus dėstomi kurios nors mokslo ar praktinės veiklos srities žinių pagrindai. XVII a. čekų pedagogas Komenskis pirmasis nusakė vadovėlio paskirtį – būti masine mokymo priemone – ir pats parašė vadovėlį „Juntamųjų daiktų pasaulis paveikslais“, kuris buvo išleistas lotynų kalba (Jukes, 2019).

Vadovėlio paskirtis – padėti mokiniams siekti švietimo ir mokslo ministro patvirtintose bendrosiose programose apibrėžtų ugdymo tikslų ir rezultatų, t. y. plėtoti kompetencijas – kurtis vertybinių nuostatų sistemą, įgyti reikiamų žinių, gebėjimų, įgūdžių. Vadovėlį papildančios mokymo priemonės (pratybų sąsiuviniai, chrestomatijos, skaitiniai, uždavinynai, atlasai, žemėlapiai, garso ar vaizdo įrašai, kompiuterinės laikmenos, žodyneliai, žinynai, kortelės, paveikslėliai, plakatai, skaidrės ir kita), papildo vadovėlio medžiagą (Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro įsakymas, 2009). Muzikos bendrojoje programoje (Lietuvos Respublikos švietimo, mokslo ir sporto ministerija, 2022) akcentuojama, kad, kuriant mokymo turinį, pasitelkiami įvairūs šaltiniai. Vadovėlis, kaip vienas iš formaliųjų šaltinių, yra mokomoji priemonė, kuri gali būti veiksminga tik mąstančio, kūrybiško mokytojo rankose. Minėtose programose nurodoma, jog 5–8 klasių mokinių muzikinio ugdymo(si) pagrindinis tikslas yra muzikos įvairovės suvokimas bei muzikinių sąvokų įsisavinimas. Šių klasių mokiniai mokosi taisyklingai įvardyti bei suprasti muzikoje naudojamas sąvokas, apmąstyti ir vertinti savo muzikinę veiklą. Pedagogo priedermė muzikos pamokose – formuoti mokinių pasaulėžiūrą, puoselėti jų emocinę raišką muzikuojant, paaiškinti įvairių muzikinių kūrinių ypatumus, skirtumus bei bendruosius bruožus.

Mokydamiesi muzikos raiškos elementų (tempas, artikuliacija, dinamika, harmonija, instrumentuotė), mokiniai pakartoja, papildo ir įtvirtina jau išmokus dalykus. 5–6 klasių ugdytiniai turėtų būti supažindinami su tokiomis muzikos formomis: periodo, paprastoji ir sudėtinė dviejų, trijų dalių, rondo, variacija, kanonas ir kt. Aiškinantis šiuos muzikos elementus rekomenduojama atlikti įvairių kūrybinių užduočių bei, pasitelkus skirtingų muzikinių koncepcijų, pabandyti improvizuoti pagal tam tikrą nurodytą muzikinę formą. Taip, Girdzijauskienės (2004) žodžiais, mokiniai mokosi naudotis nauja muzikine medžiaga, pratinasi naudoti tai, kas išmokta, o improvizuojant tenkinamas įgimtas vaikų noras atrasti ir sužinoti naujus muzikinius gebėjimus. Muzikos bendrojoje programoje (2022) detalai aprašyta dramaturginių kūrinių suvoktis bei pateikimas: pradžią, vystymas, pabaiga, įtampa ir atoslūgis. Taip pat, analizuojant dainų rūšis, šokius, maršus bei jiems būdingus bruožus, mokiniai mokosi suprasti bei atskirti muzikinius žanrus ir priskirti juos konkrečioms istorinėms epochoms, pažindinasi su koncertiniais ir sceniniais žanrais, tokiais kaip simfonija, koncertas, opera, baletas ir kt. 5–6 klasių mokiniai muzikos pamokose turėtų būti supažindinami su populiariausiais Lietuvos etniniais instrumentais – kanklėmis, lamzdeliu, skudučiais ir kt., taip pat su kitų tautų kultūrų instrumentais – afrikietiškais būgnais, tambūru, Kinijos gongais, liutnia ir kt. Kad šio amžiaus mokiniai galėtų atlikti kūrinius, turėtų būti formuojami orkestrai, vokaliniai ansambliai arba chorai.

Muzikos bendrojoje programoje (2022) nurodoma, kad 7–8 klasių muzikos pamokų turinio formavimo pagrindas yra populiariosios ir akademinės muzikos sąsajų paieška, akcentuojami vertybiniai pasirinkimo aspektai, muzikos svarba konstruojant savąją kultūrinę tapatybę, įtaka kasdienio gyvenimo kokybei. Mokiniai susipažįsta su populiariosios, džiaz, roko, elektroninės muzikos stilių įvairove, šios muzikos socialiniais kontekstais. Visose pamokų veiklos srityse yra aprašytas turinio kiekis, kiek ir kokių muzikinių kompetencijų mokinyms turėtų įsisavinti ir suprasti. Pirmiausiai pateikiamos atliekamų ir klausomų kūrinių repertuaro parinkimo gairės. Pedagogas turėtų atliktimo menui parinkti kuo įvairesnių populiarių ir akademinų kūrinių, taip pat turėtų nepamiršti į programą įtraukti lietuvių liaudies muzikos elementų, kartu su mokiniais ieškoti sąsajų su kitų tautų folklorine muzika. Dėl repertuaro pedagogas turėtų tartis su ugdytiniais, išklausyti ir įsiklausyti į jų nuomonę bei skatinti mokinių realizacijos galimybes. Beje, reikia nepamiršti ir apie paauglystėje atsirandančią balso mutaciją, todėl šiame amžiaus tarpsnyje rekomenduojama daugiau dėmesio skirti ritmikoms ugdymui bei raiškiajam skaitymui (dainų tekstų deklamavimas mintinai). Grojimo veikloje rekomenduojama mokiniams parinkti įvairaus sudėtingumo melodinių bei perkusinių instrumentų kūrinių ir skatinti pačių mokinių muzikinę kūrybą.

Anot Rinkevičiaus (2002), muzikos klausymasis efektyviai plėtoja žmogaus muzikinę patirtį, asmenybės dvasinę būtį. Mokiniai, klausydamiesi muzikos, praplečia muzikinį akiratį, kuris padeda giliau pažinti žmonių, epochos kultūrą, istoriją, suprasti šiandienos kultūros įvairovę bei sudėtingumą. Taigi, šio amžiaus mokiniai klausosi įvairių kultūrų bei stilistikos kūrinių, kurie iliustruoja muzikos kalbos skirtumus ir įvairovę, gilinasi,

kurie bruožai skiria vienos kultūros ar stiliaus kūrinis nuo kitų. Mokinys turėtų gebėti minimaliai apibūdinti kūrinio tipą, pobūdį, išgirsti ir nurodyti pagrindinius muzikos kūrinio elementus (tempą, dermę ir faktūrą).

Tyrimo metodologija

Siekiant atskleisti krikščioniškųjų vertybių raiškos aspektus 5–8 klasių muzikos vadovėlių turinyje, buvo pasitelktas *kontent* (turinio) analizės metodas, kuriuo vertintas 5–8 klasių muzikos vadovėlių – Malikėnienės „Muzikos labirintai“ bei „Muzika“ ir Balčyčio „Muzika“ – turinys. *Kontent* analize yra patogu įvertinti tam tikras turinio charakteristikas, nes šio metodo esmė – išskirti tekste tam tikrus prasminius vienetus, tada skaičiuoti jų vartojimo dažnį, tirti įvairių teksto elementų ryšius tiek vieno su kitu, tiek su visa informacijos apimtimi. Tyrime išanalizuota 625 skirtingos temos, apimtis – 1 259 puslapiai.

Tyrimo rezultatai

1 lentelė. 5–8 klasių muzikos vadovėlių „Muzika“ ir „Muzikos labirintai“ turinys krikščioniškųjų vertybių ugdymo kontekste

<p>5 klasės muzikos vadovėlis „Muzikos labirintai“</p>	<ul style="list-style-type: none"> • 8 p. kalbama, jog muzika buvo laikoma dievų menu, kuris stebuklingai veikia gamtą ir žmogų. Pedagogui paliekama interpretuoti „dievų“ sąvoką ir supažindinti mokinius su įvairių religijų (tikėjimų) dievais. • 13 p. rašoma apie klasikinę, bažnytinę muziką bei jos kompozitorius ir teigiama, kad „(...) muzika suteikia stiprumo, tvarkos ir saugumo jausmą.“ • Temoje „Ar muzika visada buvo užrašoma?“ (p. 28) kalbama apie vienuolius, kurie užrašydavo natas ir iš jų giedodavo. • 32 p. supažindinama su grigališkuoju choralu. Pateikiama kūrinių bei natų pavyzdžių. Mokytojas gali mokiniams papasakoti apie krikščioniškąjį tikėjimą, ugdomas vertybes bei muzikos prasmę.
<p>6 klasės muzikos vadovėlis „Muzikos labirintai“</p>	<ul style="list-style-type: none"> • 60 p. kalbama apie paslaptingas žiemos apeigas. Paminėta, jog Trys Karaliai atkeliauja į Betliejų, taip pat kalbama apie Kalėdų Senelį. Pedagogas pats gali nuspręsti, kaip praplėsti šios temos turinį. • 114 p. pateikta „Malimo malda.“ Šis kūrinys – lyg malda prieš darbą. Pedagogas mokiniams gali paaiškinti sudėtingesnius arba nežinomus žodžius ir papasakoti, kas yra malda bei kam ji reikalinga.
<p>7 klasės muzikos vadovėlis „Muzika“</p>	<p>Su krikščioniškomis vertybėmis sietinas tik vienas kūrinys – „Kalėdų stebuklas“ (p. 112). Mokytojas gali paaiškinti mokiniams, kas yra Kalėdų stebuklas bei kokia jo esmė šių dienų kontekste.</p>
<p>8 klasės muzikos vadovėlis „Muzika“</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Tema „Apie rimtą ir nerimtą muziką“ (p. 78) skirta bažnytinei muzikai bei jos kompozitoriams. • Šv. Kalėdų tema siūlomi du muzikiniai kūriniai – „Gul šiandieną“ ir „Tyliają naktį“ (p. 125–126), kuriuos pedagogas gali naudoti krikščioniškojo tikėjimo ir krikščioniškųjų vertybių prasmei atskleisti.

Šaltinis: sudaryta darbo autoriaus, remiantis vadovėliais „Muzika“ ir „Muzikos labirintai“ 5–8 klasėms (2010–2014).

Kaip matyti iš 1 lentelėje susistemintos informacijos, vadovėliuose „Muzika“ ir „Muzikos labirintai“ labai fragmentiškai užsimenama apie krikščioniškąsias vertybes – dominuoja pasaulietiškos, tautiškos temos, pažindinamosi su skirtingų epochų muzika. Penktai ir šeštai klasei skirtuose vadovėliuose informacijos apie krikščioniškąsias šventes ir jomis ugdytinas vertybes yra daugiau, nei siūloma septintokams ir aštuntokams. Vadovėlių mokomąją medžiagą papildė kūrinių sąrašai, kuriuose yra maldų ir giesmių. Nors Malikėnienės 5–8 klasių muzikos vadovėliai „Muzika“ ir „Muzikos labirintai“ nekreipia tiesioginio dėmesio į ugdytinas krikščioniškąsias vertybes, tačiau pedagogui, dirbančiam su šios serijos muzikos vadovėliais, suteikiama kūrybinė laisvė pačiam spręsti, kaip prie siūlomų temų priderinti krikščioniškąjį turinį.

Balčyčio vadovėliuose „Muzika“ dominuoja muzikos kūriniai, teksto pateikiama labai minimaliai. Vadovėlio turinys suskirstytas pagal mėnesius, kas padeda pedagogui laikytis ugdymo plano. Vadovaujantis mokomąja medžiaga, apie krikščioniškąsias vertybes galima kalbėti nuo pat penktos klasės, o kiekvienos aukštesnės klasės muzikos vadovėliuose konkreti tema yra plečiama (2 lentelė). Sakykime, penktos klasės vadovėlyje pokalbiams apie krikščioniškąjį tikėjimą skirtos advento, šv. Kalėdų ir šv. Velykų temos. Čia ne tik gausu muzikinių kūrinių, bet pateikiama ir dalykinės informacijos. Šeštoje klasėje, pažindinantis su kompozitorių kūryba, analizuojamas kūrinys „Tylią naktį.“ Septintoje klasėje vadovėlio autorius siūlomu muzikiniu kūriniu „Sveika, Marija“ sukuria erdvę kalbėtis apie krikščionių religiją.

Aštuntos klasės muzikos vadovėlyje „Muzika“ pristatoma ne tik krikščioniškų kūrinių, bet ir informacijos apie jais įprasminamas šventes – Vėlines, Šeštines ir Sekmines, aptariamoms Mišios ir jų dalys. Vadovėlyje „Muzika“ krikščioniškųjų vertybių ugdymo temos organiškai derinamos su tautiškumo ir pasaulietiško puoselėjimu: mokymo(si) medžiagoje teikiama lietuvių liaudies dainų, ratelių, pasakų ir kt., nemažai dėmesio skiriama pažinčiai ne tik su lietuvių, bet ir su kitų tautų kompozitorių kūryba.

Apibendrinant galima teigti, kad 5–8 klasių muzikos vadovėlių turinyje pagrindinis dėmesys skiriamas tautiškumui puoselėti, kitų tautų muzikai pažinti, įgyti dalykinių muzikos žinių ir kt., tačiau krikščioniškosioms vertybėms ugdyti(s) dėmesio skiriama mažai. 5–8 klasių Malikėnienės vadovėliuose „Muzika“ (2010) ir „Muzikos labirintai“ (2014) apie krikščioniškąsias vertybes ir jų puoselėjamą informacijos pateikiama minimaliai. Autorė didesnę dėmesį skiria mokinių pasaulietiško ugdymo bei gebėjimui suvokti muziką, kaip skirtingų tautų atspindį, pateikia informacijos pažindinantis su muzikos istorija. Į krikščioniškųjų vertybių ugdymą nepalyginamai labiau orientuota Balčyčio vadovėlių serija „Muzika“ (2007): juose ne tik pateikiama lietuviams svarbių krikščioniškųjų švenčių dainų, giesmių, bet ir dalykinės informacijos konkrečia tema. Šie vadovėliai, nors yra vieni seniausių, bet dar naudojami Lietuvos mokyklose ir gali būti naudotini toliau, nes jų turinys labai orientuotas į šalies tradicijas, kultūrą, tikėjimą, vertybes bei itin puoselėjantis lietuvių liaudies kūrybą.

2 lentelė. 5–8 klasių muzikos vadovėlių „Muzika“ turinys krikščioniškųjų vertybių kontekste

5 klasė	<ul style="list-style-type: none"> • 80 p. mokiniams paaiškinama, kas yra adventas, Kūčios ir šv. Kalėdos. Kalėdų aprašyme dominuoja bažnyčios tema: „(...) visi eidavo į bažnyčią, dalyvaudavo iškilmingose Kūdikėlio Kristaus gimimo mišiose (...)“ Galima daryti prielaidą, kad čia mokytojas galėtų praplėsti pokalbį apie advento, Kalėdų tradicijas. • Gruodžio mėn. numatytose temose vyrauja giesmės arba advento dainos, kas sukuria erdvę perprasti krikščioniškąsias vertybes. • Pavasario temų akcentas – šv. Velykos, vadovėlyje pateikiama kalendorinių lietuvių dainų ir giesmių. Pedagogui paliekama laisvė nuspręsti, kiek ir kokiomis žiniomis plėsti mokinių supratimą apie šią šventę.
6 klasė	<ul style="list-style-type: none"> • Gruodžio mėn. temos skirtos adventui bei šv. Kalėdoms – pateikiama žaidimų, dainų ir giesmių, kurių viena svarbiausių – Kalėdų giesmė „Gul šiandieną“ (p. 48). • Pristatant J. Gruberio kūrinį „Tylią naktį“ (p. 58), aptariama, kas yra tyli naktis, jos prasmė, susipažįstama su šio kūrinio kompozitoriaus kūryba. • Pavasario temų cikle atsispindi šv. Velykų laukimas bei pateikiami du kūriniai: Velykų giesmė „Linksmą dieną“ ir tradicinė velykinė grigališkojo choralo giesmė „Aleliuja“ (p. 57–58). Pedagogas turėtų praplėsti mokinių žinias apie Velykų šventę, padėti suprasti, kas yra grigališkoji muzika, ir paaiškinti su ja susijusius terminus.
7 klasė	<ul style="list-style-type: none"> • Šv. Kalėdų laikotarpis pradedamas kūriniu „Sveikas, Jėzau, gimusi“ (p. 71), pateikiama daug advento giesmių bei šv. Kalėdų dainų ir giesmių. Pedagogui gruodžio mėn. pamokų cikle yra paliekama laisvė, kiek ir kaip plėtoti mokinių supratimą apie krikščioniškąsias vertybes. • 120 p. pateikiama J. Naujalio ir A. Baranausko giesmė „Sveika, Marija“. • Šv. Velykų temai siūlomi trys kūriniai bei siunčiamas šventinis autoriaus linkėjimas. Pedagogui paliekama apsisprendimo laisvė krikščioniškųjų vertybių reikšmės plėtotei.
8 klasė	<ul style="list-style-type: none"> • Temą apie Vėlines (p. 56) lydi glausta dalykinė informacija ir kūriniai. • Šv. Kalėdų tema apima žinių apie adventą ir Kalėdas gilinimą, užsimenama apie Tris Karalius. • 109 p. pristatant temą „Mišios“, aiškinama sąvoka, pateikiamos Mišių dalys ir giesmės: „Pulkim ant kelių“, „Viešpatie, pasigailėk“ ir kt. (p. 111). • Šv. Velykų tema derinama su etnografija, Užgavėnėmis bei gavėnia. Dalykinė informacija teikiama vadovėlyje, pedagogui reikėtų apgalvoti, kaip padėti mokiniams ją suvokti (p. 126). • Šv. Velykų tema papildyta nauja sąvoka – velykavimas (p. 153). • 173 p. supažindinama su krikščioniškomis šventėmis Šeštinėmis ir Sekminėmis, pateikiamas kūrinys „Šventoji Dvasia. Ateik“.

Šaltinis: sudaryta darbo autoriaus pagal muzikos vadovėlius „Muzika“ 5–8 klasėms (2007).

Išvados

Išanalizavus pagrindinėms klasėms sudarytus dviejų autorių – Malikėnienės ir Balčyčio – muzikos vadovėlius krikščioniškųjų vertybių ugdymo aspektu pastebėta, kad:

- Malikėnienės vadovėliuose „Muzika“ (2010) ir „Muzikos labirintai“ (2012) didesnis dėmesys skiriamas mokinių pasaulietiškumui ugdyti bei muzikai suvokti, pateikiama informacijos pažindinantis su muzikos istorija.

- Balčyčio vadovėliuose „Muzika“ (2007) akivaizdžiai labiau orientuojamasi į krikščioniškųjų vertybių ugdymą(si): ne tik pateikiama lietuviams svarbių krikščioniškųjų švenčių dainų, giesmių, bet ir dalykinės informacijos konkrečia tema.

Literatūra

Balčytis, E. (2000). Apie muzikinio ugdymo sistemą Lietuvos mokyklose. *Muzikinio ugdymo aktualijos*, 1. Šiauliai: Šiaulių universitetas.

Balčytis, E. (2007). *Muzika*. 5 klasė. Kaunas: Šviesa.

Balčytis, E. (2007). *Muzika*. 6 klasė. Kaunas: Šviesa.

Balčytis, E. (2007). *Muzika*. 7 klasė. Kaunas: Šviesa.

Balčytis, E. (2007). *Muzika*. 8 klasė. Kaunas: Šviesa.

Girdzijauskienė, R. (2004). *Jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikų kūrybiškumo ugdymas*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.

James, A. (2016). *Values And the Evolution of Consciousness*. New York: Sidonia Press.

Jukes, I. (2019). *A Brief History of the Future of Education: Learning in the Age of Disruption*. California: Corwin.

Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro įsakymas. (2009). *Dėl mokyklų aprūpinimo bendrojo lavinimo dalykų vadovėliais ir mokymo priemonėmis tvarkos aprašo patvirtinimo*. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.344624>

Lietuvos Respublikos švietimo, mokslo ir sporto ministerija. (2022). *Muzikos bendroji programa*. <https://www.emokykla.lt/bendrosios-programos/pagrindinis-ugdymas/41?st=2>

Malikėnienė, R. (2010). *Muzika*. 5 klasė. Kaunas: Šviesa.

Malikėnienė, R. (2010). *Muzika*. 6 klasė. Kaunas: Šviesa.

Malikėnienė, R. (2014). *Muzikos labirintai*. 7 klasė. Kaunas: Šviesa.

Malikėnienė, R. (2014). *Muzikos labirintai*. 8 klasė. Kaunas: Šviesa.

Martišauskienė, E. (2008). Fundamentinės ugdymo problemos Antano Maceinos pedagogikoje. *Acta Paedagogica Vilnensia*, 21(14), 14–21. <http://dx.doi.org/10.15388/ActPaed.2008.21.7490>

Norcross, N. (2014). *Christian Values for Church School: Making Them Count*. Cambridge: Grove Books.

Rinkevičius, Z. (2002). *Muzikinis mąstymas ir jo ugdymas mokykloje*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.